

עניינים תוכן

מבוא	2
פרק ראשון : מגן דוד- היבטים אסתטיים ואומנותיים	4
שימושי מגן דוד בתרבויות אחרות	6
פרק שני : מגן דוד בתרבות היהודית בכלל ובתנועה הציונית בפרט	9
יחס היישוב הישן לסמל המגן דוד	14
יחס היישוב החדש לסמל המגן דוד	17
דיון וסיכום	24

מבוא

נושא העבודה:

גלגולו של מגן דוד: ההבדלים ביחס למגן הדוד בין היישוב הישן ובין היישוב החדש בארץ ישראל

מגן דוד הוא הקסגרמה, כוכב בעל שישה קודקודים אשר מרכיבים אותו שני משולשים שווי צלעות. המשולשים יוצרים מבנה של שישה משולשים שווי צלעות. מקור הסמל הוא ככל הנראה מוקדם מאוד. הוא הופיע בתרבויות המזרח הרחוק לפני אלפי שנים והוא משמש את התרבויות הללו עד היום. כך למשל נמצא הסמל עוד מלפני הספירה. לעיתים הוא מסמל בתור סמל של שקט והרמוניה, מייצג אלוהיות מסוימת או שנועד להעביר מסר מסוים. החיבור של הסמל הזה ליהדות הוא נושא מסתורי ומורכב. גרשם שלום קבע כי המגן דוד הוא לא סמל יהודי ולא נזכר כלל במקורות היהודים, כולל הזוהר ובכתבי האר"י? הוא נספח ליהדות רק מן המאה ה-19. לעומתו הרב משה גסטר קובע כי הסמל הזה היה סמל משיחי כבר מימיו של רבי עקיבא והגיע על היהדות מן האסלאם לצורך חתימה מאגית.¹

הדרך שבה אנו תופסים סמלים יכולה לנוע בין אם לראות בהם אלמנטים של שפה, עיצוב חזותי או מבנים אידיאולוגיים רבי עוצמה עם השלכות רחבות בשיח החברתי וההיסטורי. לעיתים קרובות סמלים אלו נחשבים באופן מהותי מחוברים לקבוצה או לזהות כזו או אחרת. למעשה הסמלים הם לעיתים קרובות מוצר תרבותי משותף ליותר מקבוצה אחת או שהוא משנה את המשמעות שלו עבור הקבוצה במשך השנים.²

מכל מקום מן המאה ה-19 הפך הסמל של מגן הדוד לנפוץ מאוד בקרב קהילות יהודיות שונות. תמורה משמעותית התרחשה בעקבות הקמת התנועה הציונית. מספר גופים אימצו את המגן דוד כסמל שלהם או ששילבו אותו בתוך הסמל שלהם.³ תנועת בילו למשל שילבה את הסמל בתוך החותם שלה ובקונגרס הציוני הראשון הציע דוד וולפסון דגל שמרכזו מגן דוד כחול, אשר היום משמש את דגל ישראל. מאז

¹ Schouten, The Pentagram as Medical Symbol: An Iconological Study. Hes & De Graaf. 1968. p. 18

² Hasan-Rokem, Galit. The Star of David and the Stars Outside: The Poetics and Semiotics of Jewish Folklore and of Zionism. Images. 9. (2016). pp 78-89.

³ ראה נספח 4

פרק ראשון: מגן דוד - היבטים אסתטיים ואומנותיים

עוצמתו של מגן דוד הוא בראש ובראשונה עוצמה דתית מאגית. עוצמה פסיכולוגית זו, כמו במספר דמויות רבות גיאומטריות רבות אשר נמצאו בתרבויות שונות בעולם העתיק (על כך בהרחבה בפרק הבא). עוצמה זו נשענת על האמונה כי לסמל זה יש כוחות מגן שנובעים מהטבע של הסמל. רעיון זה מזוהה עם מיסטיקנים יהודים אולם חוקרים עמדו על הדמיון שלו עם סמלים אחרים. סמל אחד לדוגמה הוא חותם שלמה שדומה חיצונית לסמל של מגן דוד, והיו לו גרסאות קדומות מן העולם העתיק⁴.

סמלים אלו הם למעשה פנטגרים. צורה זו היא צורה גיאומטרית של כוכב מחומש בעל חמישה משלושים זהים (ראה נספח 1). המילה מגיעה מן המונח היווני אשר מתאר חמישה קווים. השימוש בסמל זה היה סמלי ביוון ואפילו בממלכת בבל העתיקה. הם ייחסו לסמל הרבה יותר ממשמעות אומנותית וראו בו בעל יכולת כישוף. עובדי אלילים רבים עבדו ענדו את הסמל והאמינו ביכולת של הסמל לשרת את הצרכים שלהם. מבחינה אומנותית הפנטגרם נקשר לכוכב נוגה ולאלה נוס, ולעיתים גם לאל לוציפר הרומאי אשר שימוש בתור אל הבוקר והידע (ולא במשמעות השטנית המאוחרות יותר של העולם הנוצרי). במובן האומנותי העתיק שלו הפנטגרם מייצג את ארבע רוחות השמים⁵.

יש הטוענים כי סמל זה מסמל למעשה את הפרח שושן צחור, אשר מורכב מבחינה אסתטית גם הוא משישה עלי גביע בצורה של מגן דוד. המשמעות כאן היא למעשה תיאור השושנה של שיר השירים אשר רומזת לעם ישראל. כך הסמל הזה עצמו למעשה מסמל את עם ישראל⁶. ניתן גם לפרש את המשמעות האומנותית של הסמל הזה בתור שילוב של היסוד השמיימי ששואף לארץ (החלק במשלוש אשר הקודקוד שלו פונה כלפי מטה) לעומת היסוד הארצי אשר שואף השמיימה (חלק המשולש אשר הקודקוד שלו פונה כלפי מעלה). לפי פירוש זה ניתן לומר שהמגן דוד עם ששת הקצוות שלו מסמל את

⁴ Hasan-Rokem, Galit. The Star of David and the Stars Outside: The Poetics and Semiotics of Jewish Folklore and of Zionism. Images. 9. (2016). pp 78-89.

⁵ יהודיע עמיר, "חלק האדם באמת: על מושג האמת של כוכב הגאולה", בתוך: רחל אליאור ויוסף דן (עורכים), קולות רבים: ספר הזיכרון לרבקה ש"ץ אופנהיימר (מחקרי ירושלים במחשבת ישראל, יב-יג [תשנ"ו]), ב, עמ' 557-580.

⁶ "כשושנה בין החוחים, כך רעיתי בין הבנות".